

Von Krahli teatri uue trupi esimese lavastuse arvustus: Ma teen seda sulle!

Ott Karulin analüüsib Von Krahli Teatri uue trupi esimest lavastust „Paratamatus elada ühel ajal“.

„Paratamatus elada ühel ajal“ on väga täpne seisundikirjeldus. Teatri veebilehel öeldakse, et lavastuse pealkiri on parafras Peeter Mudisti 1985. aasta maali pealkirjast. Tegelikult on see muidugi tsitaat, aga Lauri Lagle lavastust võib Mudisti samanimelise maali parafrasina, ümbermänguna käsitleda küll.

Mudisti maalil on kollasel taustal grupp ülikondades mehi, kelle vahelt ja läbi paistavad kaks last pääsukese asendis, ühel jalas rulluisud. Paratamatu, ettekirjutatu ja vaba tahte, ivalimise vastandamine on Mudistil selgemalt alla joonitud kui Lagle lavastuses, kus konformistlikku massi nagu ei olegi. Tõesti, see, et Mudist kujutab hegemooniat just ülikonnastatud (loe: vormis) meesterühmana, suunab tõlgendust enam kui Lagle, kes on toonud lennukisse, sellesse inimloodud pääsukesse kokku pealtnäha üsnagi kirju seltskonna. On nad aga kõik need rulluisukudel lapsed või siiski ülikonnastatud mass?

„Ma teen seda sulle!“ ütleb Markus Truup Marika Vaarikule ja tantsib. Vaarik on segaduses. „Ma teen seda sulle!“ kordab Truup ja tantsib taas. Vaarik tunneb ennast silmanähtavalt ebamugavalt. „Ma teen seda sulle!“ kõlab veel ja veel, nagu kestab ka tants ja kasvab Vaariku ärritus. Just see Lagle lavastuse stseen jääb kummitama, sest siin on koos kogu paratamatus, millest meil ühel ajal elades pääsu pole. Teenena vormistatud eneseesitlusi, mille siirus on vaid ettekääne ekshibitsionismiks, pakub kapitalistlik vaatamänguühiskond söögi alla ja söögi peale – ja ka söök ise on meie lauale jõudnud, sest keegi on öelnud, et see on meile hea, tervislik. Või teistpidi võttes: hirm harjumatu olukorra, vahetu emotsiooni ees on meisse nii juurdunud, et me ei tunneks ilmselt enam ära, kui keegi tõepoolest „teeb seda sulle“ tagamõtteta või omakasupüüta, kuigi ka soov kellegi tuju tõsta on tagamõte – ja eduelamus pakkujale. Nii et puhas inimestevaheline kontakt polegi enam võimalik?

Ehk just see paratamatus kannab Lagle lavastust. Lennukis on toolid küll paigutatud mõnusalt salongiilikult seinte äärde, kuid sellegipoolest on see suletud ruum. Pealegi on selles, et pilku tõstes täidab su vaatevälja alati keegi teine, ka midagi peaaegu agressiivset, sest see sotsiaalsus on pealesunnitud ja mitte vaba valik. Nii on ka reisile saabujad ebakindlad, vahetades ülepingutatult viisakaid noogutusi või itsitades omaette, peas vaid üks mõte: leida oma koht ja siis sellest iga hinna eest kinni hoida, sest ühiskond on rätsepaülikond vaid selles mõttes, et igaühe roll on lõikega paika pandud. Tõsi, aeg-ajalt on „Paratamatus elada ühel ajal“ tegelastel võimalus sellest vanglasalongist välja astuda – kas siis selleks, et mikrofoni ennast välja rääkida, peldikus kõiki mehi järgemööda keppida või millekski viiendaks. See võiks ju anda lootust, et sellest ühiskonnalennukist saab väljuda ka reisi ajal, aga kas ta ikka lendab? Kas ollakse teel kuhugi kokkulepitud punkti või on isegi õhukütõusuvõimalus kõigil sootuks ununenud?

Kui Mudisti maalil liuglevad lapsed pääsukestena massist läbi, siis Lagle lavastuses sooritavad tegelased küll kordamööda oma arabeskspiraale, aga liikumist ometigi nagu pole. Seda võib öelda ka lavastuse ülesehituse kohta, sest „Paratamatus elada ühel ajal“ ei läida väga palju tulesid, et maandumisrada vaatajale ette joonistada. Nii on olnud ka Lagle varasemates lavastustes, aga sel korral jääb lavailm hõredamaks. Ühelt poolt on mitmedki teksti- ja tegevusvalikud lihtsustavalt otseütlevamad, kui Lagle (ja ka dramaturg Eero Epneri) eelmiste lavastuste kujundikeel lubanuks eeldada. (Seega on vägagi tõenäoline, et mu eelnev tõlgendus on ülepoetiseeriv, kinni varemnähtus.)

Teiselt poolt pole etendajate sisereži alati loetav. Just need hetked, kus keegi tegevuse taustal justkui mitte midagi tehes aktiveerib oma kohaloluga vaatajas totaalset kogemust, on olnud Lagle lavastuste magusaimad. „Paratamatus elada ühel ajal“ neid vähemalt sel viisil ei paku ehk seetõttu, et eemalolemine, ainult väliselt etendamine ongi teadlik võte. Lavastuse omailmaga oleks see ju kooskõlas, aga arvatavasti mõtlen ikka üle ja sisekude alles kujuneb etenduste käigus.

Neil põhjustel oligi lavastus mulle huvitav pigem intellektuaalselt kui kogemuslikult, kuigi ägedaid hetki on mitu (Truubi kohverteatri võtaks kohe riigitoetusele). Senisest kriitikast on kõlama jäänud, et lavastuse toredam osa on just alguse poole ja seejärel kistakse kõik harali ning lõpupööre on lausa üleliigne. Minu kogemus on vastupidine: mida aeg edasi, seda meeldivamalt ümberütlevaks ja -mängivaks lavastus kujuneb. See, et lõpuks pakitakse lennuk kokku ja lõpusõna antakse veidrale deus ex machina tüüpi tegelasele, on aga Lagle varasemate lavastuste põhjal tuttav võte (näiteks lavastus „Kolmapäev“, Teater NO99, 2013). „Paratamatuse elada ühel ajal“ lõpus oma eelmistest eludest pajatav maisitõlvik (Mart Koldits) on ju väga täpne paroodia praegusele esoteerikafilosoofide ajastule, nagu see on oma kohatuses ka nutikas publiku võõritamine: sa arvad, et said kõigest aru – tubli! –, aga mõtle nüüd uuesti, kas ikka on nii.

Ja laps mõtleb, ülikond seljas.

Lavastaja Lauri Lagle. Dramaturg Eero Epner. Kunstnik Kairi Mändla. Laval Mari Abel, Ingmar Jõela, Rasmus Kaljupärv, Mart Koldits, Jörgen Liik, Markus Truup, Marika Vaarik. Esietendus Von Krahli Teatris 28. novembril 2019. Järgmised etendused 6. ja 7. veebruaril.